

Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj- Napoca

Facultatea de Studii Europene

Şcoala Doctorală “Paradigma Europeană”

**COMPARATIVE STUDY ON THE GEOPOLITICAL STATUTE OF
IRAN AND TURKEY IN THE POST-COLD WAR ERA
FOCUS ON THE CAUCASUS AND CENTRAL ASIA**

(Titlul original al tezei)

**STUDIUL COMPARATIV PE STATUTUL GEOPOLITIC AL IRANULUI ŞI
AL TURCIEI ÎN EPOCA POST-RĂZBOI RECE
FOCUS PE CAUCAZ ŞI ASIA CENTRALĂ**

Teză de doctorat

REZUMAT

Coordonator ştiinţific: Prof. Univ.Dr.Vasile PUŞCAŞ

Doctorand: Andreea – Paula IBĂNESCU

Cluj-Napoca

2013

CUPRINS

Lista Hărților.....	7
Acronime și Abrevieri.....	8
Introducere.....	9
Motivația și Obiectul Cercetării	9
Metodologie, Cadru teoretic și Bibliografie.....	13
Structura tezei.....	19
Limitări.....	21

CAPITOLUL 1

Sistemul Internațional, Paradigme ale Relațiilor Internaționale și Abordări de Putere ...	23
1.1 Abordări teoretice ale sistemului internațional.....	24
1.2 Abordări de putere și paradigme ale relațiilor internaționale	29
1.3 Abordări în trend – transnaționalism, noul regionalism și spațialitate.....	42
1.4 Considerații asupra politicii externe, diplomației și brand-ului de țară	49
1.5 Geopolitica <i>redivivus</i>	52

CAPITOLUL 2

Focus pe Puterea Globală și Regională în Epoca Post-1990	55
2.1 Intersectări 1: Iran și Turcia – jocuri de putere și provocări de securitate în Caucaz și Asia Centrală.....	56
2.1.1 Cronologie selectivă în istoria Cauzului și a Asiei Centrale. Noul regionalism.....	57

Noul regionalism în Caucaz.....	61
2.1.2 Poziția Turciei în Caucaz.....	63
2.1.3 Influențe și interese iraniene în Caucaz.....	67
2.2 Intersectări 2: Iran și Turcia – un nou Mare Joc și căutarea balanței de putere în Asia	
Centrală.....	71
2.2.1 Imagine de ansamblu asupra Asiei Centrale în secolele 20 și 21.....	71
Noul regionalism în Asia Centrală și critica asupra modelului.....	75
2.2.2 Turcia recentrată pe Asia Centrală și ambiții geopolitice.....	79
2.2.3 Impactul Iranului în Asia Centrală și jocuri geopolitice	86
2.3 Organizații internaționale și regionale relevante. Impactul Iranului și al Turciei.....	92
2.3.1 Organizații cu impact limitat, în schiță.....	92
2.3.2 Organizația de Cooperare de la Shanghai (SCO).....	95
2.3.3 Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO).....	99
Conectarea a două regiuni strategice – Rețeaua distribuției de nord (NDR) și	
Noul Drum al Mătăsii (NSR).....	103
2.3.4 Organizația Tratatului pentru Securitate Colectivă (CSTO).....	104
2.3.5 Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE).....	106
2.3.6 Organizația de Cooperare a Țărilor din Regiunea Economică a Mării Negre	
(BSEC).....	107

CAPITOLUL 3

Un Duet Geopolitic și Abordări de Politică Externă - Iran și Turcia 110

3.1 Iran – la interferența dintre afaceri interne și politică externă în paradigmele relațiilor	
internaționale.....	111

3.1.1 Repere în istoria Iranului.....	112
3.1.2 Politica externă a Iranului în perioada post-Război Rece.....	114
3.1.3 Abordări de politică externă ale Iranului și revoluțiile arabe.....	130
3.1.4 Iranul în teoriile relațiilor internaționale	136
3.2 Turcia – propensiuni în politica externă.....	147
3.2.1 Analiza actualei politici externe a Turciei și candidatura la UE	148
3.2.2 Politica externă a Turciei – o perspectivă istorică și premisele unui nou început.....	153
Viziuni de interdependență - proiectul “Schengen-ului Arab”.....	160
3.2.3 Noi provocări după Primăvara Arabă.....	164
3.2.4 Politica externă a Turciei în paradigmele relațiilor internaționale	166

CAPITOLUL 4

Regiuni Strategice, Profile de Țară și Perspective Geopolitice. Relațiile cu Iranul și Turcia, Implicații

4.1 Caucazul – <i>Perpetuum mobile</i> în conflicte înghețate, <i>Bona fide</i> în proiecte trans- continentale.....	177
4.1.1 Armenia.....	178
4.1.2 Azerbaidjan.....	181
4.1.3 Georgia.....	185
4.2 Asia Centrală – între reevaluare culturală, convulsii domestice, probleme de securitate și dezvoltare economică.....	188
4.2.1 Kazahstan.....	190
4.2.2 Kîrgîzstan.....	192
4.2.3 Tadjikistan.....	194

4.2.4 Turkmenistan.....	197
4.2.5 Uzbekistan.....	198
4.3 Analiza transversală și longitudinală – Caucazul și Asia Centrală.....	202

CAPITOLUL 5

Interconexiuni în jurul Iranului și al Turciei și Provocări Geopolitice în Secolul 21..... 207

5.1 Coridoare energetice și calcule politice.....	208
5.1.1 Competiția pentru Azerbaidjan.....	209
5.1.2 Contribuția Turciei la transportul de gaz și petrol și impactul asupra securității energetice europene	211
5.1.3 Intersectări energetice în Asia Centrală	215
5.2 UE – limitări în regiunile strategice ale Asiei	218
5.3 Interferența cu elemente “geo”: geo-economie, geo-cultură, geo-religie, geo-istorie. Analiză comparativă pe Iran și Turcia.....	220
5.3.1 Drumul de la geopolitică la geo-economie.....	220
5.3.2 Nicio <i>Terra incognita</i> – geo-cultură, geo-istorie, geo-religie.....	223
5.4 Resurectarea rutelor – între vechiul și noul Drum al Mătăsii.....	230

CAPITOLUL 6

Marii Jucători din Caucaz și Noul Mare Joc al Asiei Centrale. Implicații pentru Iran și Turcia..... 236

6.1 China – creșterea Dragonului prin puterea “mătăsii”	238
6.2 Rusia – reminiscențe ale unui comportamentului de mare putere.....	242

6.3 SUA – între interese și îngrijorări.....	244
6.4 Puteri mijlocii în ecuație.....	247
6.4.1 India.....	247
6.4.2 Japonia.....	249
6.4.3 Coreea de Sud.....	250

CAPITOLUL 7

Perspectivă Comparativă asupra Iranului și a Turciei. Politică externă, Diplomatie și Geopolitică.....

7.1 Bilateralism sub presiunea blocurilor geopolitice.....	255
7.2 Modele diplomatice comparative. Introducerea diplomației culturale pentru manevrarea argumentelor geopolitice	258
Focus – Diplomația culturală a Iranului și a Turciei	261
7.3 Geo-comparatism pe Iran și Turcia în Caucaz și Asia Centrală.....	269

CAPITOLUL 8

Scenarii Explorative și Analiză Prospectivă.....

8.1 Axa Asia Centrală - Pacific.....	275
Implicații geopolitice pentru Iran și Turcia.....	279
8.2 Augmentarea relevanței geopolitice a Oceanului Arctic.....	280
Impact geopolitic și posibile scenarii.....	285

Considerații Finale.....

Bibliografie.....

Anexe **333**

Cuvinte-cheie

Iran, Turcia, Caucaz, Asia Centrală, Sistemul Internațional, geopolitică, politică externă, transnaționalism, noul regionalism, nation building, spațialitate, abordări de putere, diplomație, Realism, Neorealism, Instituționalism liberal, Constructivism social, geostrategie, geo-economie, geo-cultură, geo-religie, geo-istorie, islamism, coridoare energetice, competiție, jucători regionali, Neo-otomanism, Revoluția Islamică, Drumul Mătăsii.

Rezumat

Obiectivul tezei este acela de a aborda duetul Iran-Turcia într-o manieră interdisciplinară și transdisciplinară, prin prisma suportului istoric și a analizei de date corelate cu teorii ale relațiilor internaționale și geopolitică. Adicional, scopul cercetării țintește spre lansarea de predicții valide asupra Sistemul Internațional (SI), a balanței de putere și asupra alternativelor poziționării Iranului și a Turciei în acest context. Urmărind îndeaproape propensiunile de politică externă din ultimele două decenii, abordările de politică globală ale ambelor state și actualul lor statut în SI, cercetarea dorește să răspundă principalelor interogații – care este efectul materializării relației resurse-capabilități a Iranului și a Turciei la nivel internațional, să evalueze care este aportul curent multistructurat al acestora în Caucaz și Asia Centrală, apoi să aprecieze dacă există capacitatea de impact a acestora în balanța de putere regională și globală. *Recte*, uzitând interogațiile inspirate ale lui François Thual – cine ce vrea? cu cine? cum? de ce?

Primul capitol expune conceptele teoretice la care teza se angajează și stabilește instrumentele de analiză pentru confirmarea interogațiilor cercetării. Acesta avansează suportul teoretic și metodologic și interpune paradigmele relațiilor internaționale care sunt exploatare de-a lungul lucrării. Teorii ale Școlilor Realiste, Idealiste și Constructiviste, precum și abordări ale puterii sunt evidențiate prin operele unor autori-referință ; incursiuni bibliografice sunt realizate pe Transnaționalism, Noul regionalism și teoretizări mai abstracte asupra Spațialității, ce precedă expunerea elementelor « geo », precum geo-economie, geo-cultură, geo-istorie, geo-religie. Necesari pentru pătrunderea realităților iraniene și turcești, un subcapitol adițional explică cum este concepută politica externă, cum se întrepătrunde cu diplomația, concomitent cu investigarea

relevanței brand-ului de țară, semnificativ în promovarea internațională a unui stat. Capitolul încheie șirul conceptualizărilor prin prezentarea teoriilor esențiale care au marcat debutul și reevaluarea ulterioară a geopoliticii, și care pot fi aplicabile spațiului Eurasiatic contemporan.

Capitolul al 2lea cuprinde o scurtă trecere în revistă a istoriei Caucazului și a Asiei Centrale după prăbușirea URSS-ului, miza jocurilor strategice din prezent și actualizarea efortului de (re)dobândire a sferelor de influență în aceste spații. Până în prezent, un model dublu dimensionat s-a perpetuat – « triumphiul de putere » din jurul Caucazului și noul Mare Joc în Asia Centrală. Analiza înglobează aspecte ce țin de organizații internaționale și transcontinentale, ca instrumente pentru prezervarea stabilității politice, eludarea conflictelor și a augmentarea influenței marilor actori zonali. Subcapitolele încadrează o referire comparativă, gradată, a Iranului și a Turciei, precum și apropierea politică, economică și culturală consolidată în aceste spații după 1990, care sunt în fapt suprapuse ambițiilor geopolitice. Un subcapitol aparte face referire la diverse organizații regionale și transregionale menite să adâncească nivelul de integrare în/între Caucaz și Asia Centrală, și le corelează cu nivelul de interferență al Iranului și al Turciei în aceste privințe. Bibliografia apelează la surse primare și secundare, pune un accent deosebit pe cadrul teoretic asupra SI, pentru a explica constrângerile sistemice, și fructifică materiale axate pe reevaluarea geopolitică a acestor două regiuni.

Capitolul 3 urmărește îndeaproape pe cei doi actori-stat ce activează ca « porți de acces » pentru Caucaz și Asia Centrală, pe linia Est-Vest și vice-versa. Subcapitolele aferente extind analiza pe abordări nuanțate de politică externă ale celor două țări, relația dintre politicile interne și presiunile lansate dintr-un SI restructurat, pe « awareness-ul » geopolitic al Ankarei până la încercările Teheranului de a materializa o politică nucleară independentă, redobândirea vechilor sfere de influență, precum și evitarea izolării internaționale. Cercetarea marșează pe vectorul « interior-exterior » și « exogen-intern », de la factorii sistemici obstrucționiști sau stimulanți, la convulsiile interne și reflectarea acestora în atitudini externe, precum și aportul idiosincraziilor. Conceptele expuse în primul capitol, precum și bibliografia pe SI și paradigmele relațiilor internaționale, sunt transpuse acum pe modele comportamentale exterioare ale Iranului și ale Turciei, precum și pe instrumentarea secvențială a unor noțiuni ca diplomație publică/culturală sau branding.

Capitolul 4 efectuează o analiză individuală a statelor din Caucaz și Asia Centrală, și încadrează problematicile lor interne, elemente de securitate și eforturi de nation-building, cumulate cu perspectivele lor geopolitice. Sunt examinate nivelul de interconectivitate și eforturile de a consolida interdependența dintre cele două regiuni, sub cupola diverselor forme de cooperare regională. Implicațiile pentru Turcia și Iran sunt îndeaproape urmărite în relația cu Caucazul de Sud, unde interferențele sunt mai constrângătoare decât cele incrementale cu republicile Asiei Centrale. Studii realizate pe interacțiunile geopolitice în jurul Caucazului, statistici și materiale științifice axate pe gradul de interdependență Caucaz –Asia Centrală se dovedesc utile în acest demers.

A cincea parte a lucrării își propune să investigheze nuanțat multiplicitatea de conexiuni ale Iranului și ale Turciei cu cele două regiuni avute în vedere. Ea oferă o privire detaliată asupra principalelor proiecte de securitate energetică, asupra conductelor de gaz și petrol, a relevanței lor strategice pentru actorii regionali și globali, a coridoarelor care străbat Asia Centrală și Caucazul pe axa Est-Vest, eludând linia Nord-Sud, precum și asupra poziției Uniunii Europene în aceste privințe. Alte aspecte sunt integrate, precum reactivarea vechiului Drum al Mătăsii și diversele concepte pe care le degajă – geo-economie, geo-cultură, geo-istorie, geo-religie, toate fiind integrate într-un grafic comparativ pe Turcia și Iran. Statistici din sectorul energetic, analize politice, comunicate de presă precum și teorii ale spațialității sunt dezvoltate de-a lungul capitolului. Cercetări despre aportul culturii în interrelaționări comunitare și statale impregnează o suplimentară dimensiune privind ascendența multifacțată a Iranului și a Turciei asupra Caucazului și Asiei Mijlocii, care își găsește efecte și în interacțiunile geopolitice.

Capitolul 6 operează cu obiectivele perseverent urmărite în spațiul Eurasiatic de către puteri precum China, Rusia, SUA, India, Japonia, Coreea de Sud și care reamintesc de tranziția dinspre Marele Joc al secolului 19 înspre Noul Mare Joc al secolului 21. Implicațiile aferente sunt evaluate, facilitând formule geopolitice și prezența unor posibile axe care, direct sau implicit, se răsfrâng asupra sau sunt generate de Iran și Turcia, reliefate într-o ipostază comparativă.

Capitolul următor reprezintă un efort de sinteză, centrat pe informația derulată în capitolele anterioare, care conturează un trend de analiză dinspre particular, spre specific. Întrucât profilul cercetării este unul deoptrivă transdisciplinar și interdisciplinar, aceasta parte a

tezei însumează câteva abordări teoretice expuse în Capitolul prim, apoi empiric abordate în Capitolul 3 - elemente de politică externă, modele de diplomație și subdiviziuni precum diplomația culturală, ca tactică *quid pro quo*, menită să sprijine aspirațiile geopolitice. Un demers comparativ extins pe Iran și Turcia oscilează între profile diplomatice dihotomice și discrepante istorice implacabile, sub corolarul inițiativelor regionale din « high politics ».

Cea de-a opta parte este echilibrată între o analiză prospectivă empiric susținută și un exercițiu de imaginație frizând poate utopismul, despre o serie de scenarii pe termen mediu și lung. Acestea privesc potențiala evoluție a axei Asia Centrală – Pacific, fundamentată pe proiecte precum versiunea SUA a Noului Drum al Mătăsii sau TAPI, dar și variațiuni, suprapuse peste funcții strategice și geo-economice. O serie de reflecții sunt valorificate prin relevanța geopolitică și geo-economică crescândă a Oceanului Arctic, care se afirmă prin resursele de hidrocarburi și rutele de transport alternative, așadar capabil să ajusteze importanța Asiei Centrale – dacă poate însuma piedici sau, dimpotrivă, oportuniități pentru acest ultim spațiu, rămâne de văzut. Cercetarea interpune, așadar, impactul pe care îl poate exercita asupra Iranului și al Turciei legat de Caucaz și Asia Centrală, din moment ce harta geopolitică globală poate fi redesenată. Analizele întrebunțează o serie de comunicate ale Consiliului Arctic, studii prospective ale USGS, Stratfor și comunicări media.

Concluzionând, lucrarea validează interogațiile cercetării legate de capacitatea Iranului și a Turciei de a impulsiona sau modela balanța de putere regională în Caucaz și Asia Centrală. Deși nu posedă nici forța, nici dimensiunile actorilor majori precum China, Rusia, SUA, constituie factori imposibil de eludat din calculele geopolitice și deloc neglijabili prin poziționarea-cheie, unică, în imediată proximitate a regiunilor de interes.